

Betänkande från den parlamentariska kommittén med särskild inriktning på ökad jämställdhet i lagtinget

Datum: 25.1.2023

PB 1060, AX-22111 Mariehamn

registrator@regeringen.ax

+358 18 25 000

www.regeringen.ax

Till Ålands landskapsregering

Ålands landskapsregering tillsatte den 11 maj 2022 en parlamentarisk kommitté för att starta upp demokratiprojekt med särskild inriktning på ökad jämställdhet i lagtinget.

Kommittén har bestått av följande medlemmar: Annika Hambrudd (ordförande) (C), Pernilla Söderlund (L), Liz Mattsson (C), Viggo Kalman (HI) (till 27.10.2022), Pär Eriksson (HI) (från 27.10.2022), Stellan Egeland (Ob), Fredrik Häggblom (M), Nina Fellman (S), Jonny Landström (ÅF) och Stephan Toivonen (ÅD) (från 27.10.2022). Kommittén har i sitt arbete biståtts av specialsakkunnig i jämställdhet Kristin Mattsson (sekreterare) och rättssakkunnig Rasmus Lindqvist.

Arbetsgruppen överlämnar härmed sitt betänkande med förslag på fortsatta åtgärder.

Mariehamn den 25 januari 2023.

Annika Hambrudd
Ordförande

Pernilla Söderlund

Liz Mattsson

Pär Eriksson

Stellan Egeland

Fredrik Häggblom

Nina Fellman

Stephan Toivonen

Jonny Landström

Tjänstemän:

Kristin Mattsson

Rasmus Lindqvist

Fyra (4) reservationer har fogats till betänkandet:

- Fredrik Häggblom (M) har lämnat in en reservation,
- Stellan Egeland (Ob) och Stephan Toivonen (ÅD) har lämnat in en gemensam reservation,
- Stephan Toivonen (ÅD) har lämnat in en egen reservation,
- Jonny Landström (ÅF) har lämnat in en reservation.

Innehållsförteckning

1 Uppdraget	3
2 Utvecklings- och hållbarhetsagendan och agenda för jämställdhet	3
3 Bakgrund och problembeskrivning	4
3.1 Valdeltagande	4
3.2 Politisk representation och inflytande.....	5
3.3 Hot och kränkningar.....	7
4 Kommitténs förslag för främjande av jämställdhet	8
4.1 Främjande av jämställdhet i lagtingsarbetet	8
4.2 Främjande av jämställdhet i lagtings- och kommunalval.....	9
5 Sammanfattning	11
Reservationer	12

1 Uppdraget

Ålands landskapsregering tillsatte den 11 maj 2022 en parlamentarisk kommitté för att starta upp demokratiprojekt med särskild inriktning på ökad jämställdhet i lagtinget (ÅLR 2022/3405). Kommittén skulle inkomma med förslag på åtgärder senast den 31 mars 2023.

Kommittén har bestått av följande medlemmar: Annika Hambrudd (ordförande) (C), Pernilla Söderlund (L), Liz Mattsson (C), Viggo Kalman (HI) (till 27.10.2022), Pär Eriksson (HI) (från 27.10.2022), Stellan Egeland (Ob), Fredrik Häggblom (M), Nina Fellman (S), Jonny Landström (ÅF) och Stephan Toivonen (ÅD) (från 27.10.2022). I sitt arbete har kommittén biståtts av specialsakkunnig i jämställdhet Kristin Mattsson (sekreterare) och rättssakkunnig Rasmus Lindqvist (sakkunnig rörande allmänna val). Kommittén har hållit sex möten.

Under arbetets gång har kommittén genomfört följande höranden:

- Ingrid Zetterman, lagtingets gruppleदारforum för utvecklings- och hållbarhetsagendan, om jämställdhet i lagtinget.
- Johanna Rickne, professor i nationalekonomi, om valsysteem, kvotering och ekonomiska incitament för jämställda parlament.
- Eva Biaudet, riksdagsledamot, om jämställdhet i finländska riksdagsval och i Finlands riksdag.
- Susanne Eriksson, lagtingsdirektör, om strukturer för jämställdhet i lagtinget.
- Anna-Karin Wyndham, universitetsadjunkt, om jämställdhetspolitiska satsningar för lika villkor för män och kvinnor.
- Josefina Eriksson, universitetslektor, och Cecilia Josefsson, biträdande universitetslektor, om det interna jämställdhetsarbetet i Sveriges riksdag.

2 Utvecklings- och hållbarhetsagendan och agenda för jämställdhet

I Utvecklings- och hållbarhetsagendans mål 2 föreskrivs att alla ska känna tillit och ha verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället. Enligt delmål 2.8 har jämställdhet och jämlikhet uppnåtts när bland annat kvinnor, män och inflyttade är representerade i beslutande organ i både offentlig och privat sektor. I färdplanen för Utvecklings- och hållbarhetsagendan beskrivs ett jämställt lagting som ett av målen: *"inom arbetet med jämställdhetspolitiken är avsikten att konkreta åtgärder successivt vidtas i syfte att säkerställa ett så jämställt folkvalt lagting som möjligt"*.

Landskapsregeringen antog i oktober 2019 (ÅLR 2019/7961) en Agenda för jämställdhet 2019–2030. Enligt agendan är det övergripande målet för jämställdhet *att kvinnor och män ska ha samma frihet och makt att forma samhället och sina egna liv och bidra till samhällets utveckling*. Med detta som utgångspunkt har landskapsregeringen även fastställt sex strategiska delmål enligt vilka landskapsregeringen ska arbeta:

1. En jämn fördelning av makt och inflytande

Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet.

2. Ekonomisk jämställdhet

Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.

3. Jämställd utbildning

Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.

4. Jämn fördelning av det oavlönade hem- och omsorgsarbetet

Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.

5. Jämställd hälsa

Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma förutsättningar för en god hälsa samt erbjudas vård och omsorg på lika villkor och bemötas på lika villkor i hälso- och sjukvården samt äldreomsorgen.

6. Mäns våld mot kvinnor ska upphöra

Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet. Sexuella trakasserier och kränkningar, negativa kroppsideal och stereotypa framställningar av kvinnor och män ska motverkas. Nolltolerans för könsrelaterat våld.

3 Bakgrund och problembeskrivning

3.1 Valdeltagande

Åland är en representativ demokrati vilket innebär att folket utser sina representanter i allmänna val. Den representativa demokratin bygger på principen att de folkvalda representerar folkets vilja och återspeglar sammansättningen i samhället. Åland har enligt 18 § 1 och 4 punkterna självstyrelselagen (1991:71) för Åland lagstiftningsbehörighet rörande val till lagtinget och kommunalval. Enligt 6 § 1 mom. lagtingsordningen för Åland (2011:97) är valen direkta, proportionella och hemliga. Åland tillämpar ett valsysteem med öppna listor vilket innebär att alla kandidater på en politisk förenings lista har likvärdiga möjligheter att bli valda. Mandaten fördelas enligt den så kallade d'Hondts metod med jämförelsetal.¹

När det gäller politiskt deltagande på Åland hade män fram till lagtingsvalet 1983 haft ett högre valdeltagande än kvinnor. Sedan lagtingsvalet 1983 har kvinnornas valdeltagande varit högre än männens i samtliga lagtingsval. Positivt är att valdeltagandet har ökat både bland män och kvinnor sedan 1975, vilket tabell 1 visar.

¹ Vid fastställandet av valresultatet tillämpas det s.k. d'Hondtska systemet, i vilket man i den första fasen av uträkningen av valresultatet räknar det totala antalet röster för varje enskild gruppering. I den andra fasen ställs kandidaterna i varje grupp i rangordning på grund av antalet röster de fått. I den tredje fasen tilldelas kandidaterna jämförelsetal så att den enligt rangordningen första kandidaten som jämförelsetal får gruppens hela antal röster, den andra kandidaten hälften därav, den tredje en tredjedel, den fjärde en fjärdedel, och så vidare. Slutligen ställs alla kandidater i rangordning på grundval av jämförelsetalen och utifrån denna lista utses ledamöter.

Tabell 1: Valdeltagande i lagtingsvalen 1975–2019 (%).

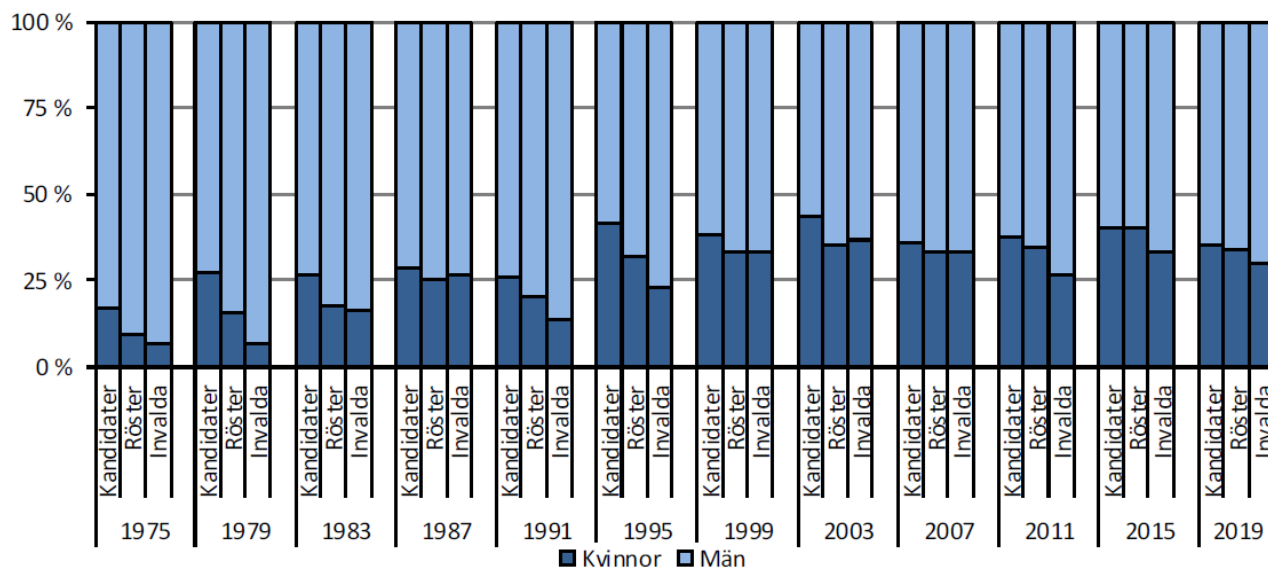
År:	Valdeltagande totalt:	Valdeltagande kvinnor:	Valdeltagande män:
1975	62,9	62,0	63,8
1979	60,0	59,2	60,9
1983	64,4	64,6	64,3
1987	64,3	(uppgift saknas)	(uppgift saknas)
1991	62,4	62,9	61,8
1995	62,5	63,6	61,4
1999	66,0	67,3	64,6
2003	67,6	69,1	66,0
2007	67,8	69,8	65,8
2011	66,9	69,0	64,7
2015	70,4	72,6	68,2
2019	69,7	71,3	68,0

Källa: ÅSUB valstatistik, egen bearbetning.

3.2 Politisk representation och inflytande

Även om kvinnor de senaste 40 åren har haft ett högre valdeltagande än män på Åland har kvinnorna fortsättningsvis varit underrepresenterade i lagtinget och kommunernas fullmäktige. År 2021 var 50,3 % av befolkningen på Åland kvinnor och 49,7 % män.² Ännu på 1970-talet var kvinnornas andel av kandidaterna, rösterna och de invalda väldigt lågt. Könsfördelningen har därefter blivit jämnare men fortsättningsvis har det varit övervikt för männen rörande uppställda kandidater, röster och antal invalda lagtingsledamöter.

Figur 1: Kvinnornas och mäns andelar av kandidaterna, rösterna och de invalda i lagtingsvalen 1975–2019.

Källa: Figuren hämtad från ÅSUB:s rapport *Lagtings- och kommunalvalet 2019*, s. 36.

I början på 1990-talet fick jämställdhet ett allt större fokus i finländsk politik. Finland stiftade sin första jämställdhetslag 1986 som Åland antog som blankettlag 1989.³ Nu kom den åländska underrepresentation av

² ÅSUB. *Befolkningen 2021*.

³ Landskapslag (1989:27) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män

kvinnor i allt större utsträckning att betraktas som en brist på Åland. En satsning för att öka kvinnorepresentationen gjordes 1995 då sju kvinnor invaldes.⁴ I valet därpå valdes tio kvinnor in i lagtinget och 2003 valdes elva kvinnor in. Elva invalda kvinnor är fortfarande det högsta antalet kvinnor som valts in i det åländska parlamentet. Antalet invalda kvinnor i lagtinget har hittills aldrig nått upp till 40 % av det totala antalet ledamöter. Historiskt har nästan samtliga lagtingspartier⁵ haft fler män än kvinnor på sina kandidatlistor.

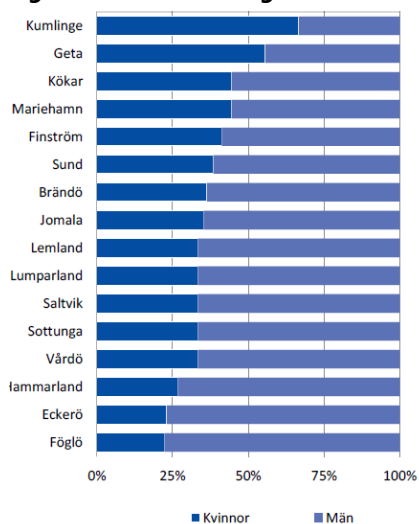
Tabell 2: Kandidater i lagtingsvalen 2007–2019 efter kön och politisk gruppering (%).

Parti	2007		2011		2015		2019	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
C	25	75	26	74	41	59	33	67
L	42	58	32	68	38	62	49	51
M	35	65	44	56	37	63	34	66
Ob	32	68	44	56	29	71	19	81
S	49	51	57	43	57	43	50	50
ÅF	19	81	24	76	28	72	32	68
HI	-	-	-	-	80	20	50	50
ÅD	-	-	-	-	0	100	0	100

Källa: ÅSUB valstatistik, egen bearbetning.

Fortsättningsvis är andelen invalda kvinnor i lagtinget betydligt lägre än i den finländska och svenska riksdagen. I det senaste lagtingsvalet 2019 valdes 9 kvinnor vilket utgör 30 %, vilket kan jämföras med Finlands riksdag som har 47 % kvinnor (valet 2019) och Sveriges riksdag med 46 % kvinnor (valet 2022). Andelen invalda kvinnor i lagtinget motsvarar ungefär andelen invalda kvinnor i Färöarnas (30 %, 2022) och Grönlands (36 %, 2022) parlament. Andelen invalda kvinnor i Färöarnas parlament har dock stundtals överstigit 40 %. Enligt Nordiska ministerrådet är antalet invalda kvinnor i Ålands lagting lägre än genomsnittet i parlamenten inom EU.⁶

Figur 2: Könsfördelningen i kommunernas fullmäktige 2019.

Källa: Hämtad från Ålands landskapsregerings publikation *På tal om jämställdhet 2021*, s. 74.

⁴ Karlsson, A., Sundelin, A., Wickström, M. (2022). *Kvinnorna i Ålands lagting under självstyrelsens första 100 år*. Ålands lagting.

⁵ Partierna på Åland är inte i formell mening partier utan benämns i lagstiftningen för *etablerade politiska föreningar*. I det här betänkandet används benämningen partier.

⁶ Nordiska ministerrådet. *Nordic Gender Equality in Figures 2015*.

Ett demokratiskt parlament eller fullmäktige blir mer legitimt om det speglar befolkningen och inkluderar människor av olika kön, inkomst, ålder osv. Om mångfalden i parlamentet inte speglar mångfalden i samhället kan det sänka förtroendet för parlamentet. Fördelningen mellan kvinnor och män i det åländska samhället är så gott som jämn varför kvinnor bör utgöra även hälften av lagtingsledamöterna. En jämställd representation anses viktig eftersom kvinnor och män kan ha olika erfarenheter och syn på vad som är viktigt i samhället.^{7 8} Olika system för att uppnå jämställda parlament har prövats av olika länder, t.ex. kvotering för kvinnor, ekonomiska incitament till partierna för jämställda kandidatlistor, dubbla röster till väljarna (varav en röst ska läggas på en kvinna respektive man) samt lottning.⁹ Exempelvis finns i Italien en lag som stadgar att väljare i kommunalval kan använda två röster om rösterna går till kandidater av olika kön (väljaren kan inte lägga två röster på kandidater av samma kön). Efter att lagen infördes 2012 ökade antalet invalda kvinnor med 22 % i de italienska kommunerna.¹⁰

Det jämställdhetspolitiska delmålet *en jämn fördelning av makt och inflytande* i landskapsregeringens agenda för jämställdhet handlar inte heller enbart om ett numerärt jämnt antal kvinnor och män i beslutande organ och i parlament. Det är också viktigt att kvinnor och män har samma rätt och möjlighet att vara delaktiga i beslutsfattandet inom samhällets alla sektorer.

3.3 Hot och kränkningar

Studier från Finlands och Sveriges riksdagar visar att det finns problem med härskartekniker och kränkande behandling i riksdagen.^{11 12} Hot och kränkningar, också numera i hög grad via sociala medier, är enligt studierna en faktor som i allt högre grad påverkar ledamotsuppdraget vilket gäller för såväl kvinnor som män. Kvinnor i riksdagen upplever mer osakligt beteende i sitt arbete än vad män gör. Kvinnor upplever oftare än män att de blir avbrutna eller att deras idéer förs fram av någon annan.

Politiker, både kvinnor och män, riskerar att utsättas för våld, men kvinnor på höga politiska poster är mer utsatta än män. Unga kvinnor i politiken är särskilt utsatta för härskartekniker, nedsättande behandling och trakasserier. Kvinnor som driver frågor som till exempel jämställdhet och mäns våld mot kvinnor är också särskilt utsatta. Undersökningarna visade även att kvinnor generellt känner högre krav och en större oro för att begå misstag. Både kvinnor och män upplever att förväntningarna på kvinnor och män skiljer sig åt.¹³

Motsvarande undersökningar som i Finland och Sverige har inte genomförts på Åland. Det skulle vara viktigt att liknande studier görs också på Åland i syfte att utreda om samma mönster kan identifieras även här. Genom att lyfta jämställdhetsfrågor gällande lagtingsarbetet kan förutsättningarna för ett jämställt lagting förbättras.

⁷ Pitkin, H. (1967). *The Concept of Representation*. Berkeley. University of California Press.

⁸ Rickne, J. hörande i parlamentariska kommittén 26.8.

⁹ Rickne, J. hörande i parlamentariska kommittén 26.8.

¹⁰ Baltrunaite, A., Casarico, A., Profeta, P., Savio, G. (2016). *Let the Voters Choose Women*. CESifo Working Paper, No. 5693, Center for Economic Studies and ifo Institute (CESifo), Munich.

¹¹ Erikson, J (2017). *Riksdagsledamöters erfarenheter och upplevelser av jämställdheten i riksdagen - en intervjustudie*. Rapport till riksdagens arbetsgrupp för jämställdhet, 10.13140/RG.2.2.22520.44809.

¹² Björk, A., Paavola, J-M., Vainio, A. (2018). *Jämställdheten i riksdagen. Kartläggning av jämställdhetsarbetet i riksdagsarbetet. Enkät- och intervjustudie*. Riksdagens kanslis publikation.

¹³ Erikson, J (2017).

4 Kommitténs förslag för främjande av jämställdhet

4.1 Främjande av jämställdhet i lagtingsarbetet

➤ **Öka kunskapen om jämställdhet i lagtinget**

Lagtingsledamöterna rekommenderas få utbildning i jämställdhet, till exempel vid bildandet av nytt lagting. Det kan vara utbildning om lagar och styrdokument gällande jämställdhet men också om bemötanden och kultur. Även lagtingets personal rekommenderas kontinuerligt att få utbildning i jämställdhet.

Lagtinget föreslås även göra en undersökning om upplevelser av jämställdhet i lagtinget. Studien kunde ta modell av de studier som har genomförts i Finland och Sverige om hur riksdagsledamöterna upplever jämställdheten i riksdagsarbetet. Resultatet bildar underlag för bl.a. handlingsprogrammet för jämställdhet (se nedan).

➤ **Fastställ ett handlingsprogram för jämställdhet varje mandatperiod**

Lagtinget rekommenderas besluta om att ett kontinuerligt arbete för jämställdhet ska bedrivas i lagtinget och att kansli Kommissionen ska ansvara för att så sker. Kansli Kommissionen ska fastställa ett handlingsprogram för jämställdhet för varje valperiod. Jämställdhetsarbetet ska också följas upp och utvärderas. Erfarenheter från Finland och Sverige visar bland annat att en viktig framgångsfaktor i parlamentens arbete har varit att talmännen varit engagerade i jämställdhetsarbetet.

➤ **Lagtinget bör tillsätta en arbetsgrupp med ledamöter som ska arbeta med jämställdhet**

Arbetsgruppen föreslås bestå av representanter från alla lagtingspartier och ha en jämn könsfördelning. Arbetsgruppen/jämställdhetskommittén/jämställdhetsrådet/utskottet har talmannen eller en vice talman som ordförande och har till uppgift att främja jämställdheten i lagtinget. För att arbetsgruppen ska kunna främja jämställdheten i både lagtinget och dess kansli kan man även utse representanter för personalen. Arbetsgruppen bör ha tjänstemannaresurser till sitt förfogande, från lagtinget- och/eller sakkunniga rörande jämställdhet från regeringskansliet.

Arbetsgruppen kan även ordna konferenser eller öppna seminarier om jämställdhet i parlament. Förslag på teman är t.ex. lagtingsledamöternas utsatthet för hot och hat i sociala medier, kommunikation ur ett köns- och jämställdhetsperspektiv med kommunikativa strategier för att främja ett bra debattklimat i lagtinget.

Ytterligare kan arbetsgruppen ta fram en checklista för lagtingets jämställdhetsarbete. Antingen kan t.ex. THL:s dokument *Främjande av jämställdhet – främjande metoder för riksdagen* användas eller så kan ett åländskt dokument tas fram.

➤ **Jämn könsfördelning i utskott**

Lagtinget bör sträva efter jämn könsfördelning i utskott och organ. Lagtinget bör även se över könsfördelningen när det gäller ordförandeposter som helhet samt i olika utskott (är det t.ex. så att män alltid är ordförande i vissa utskott och kvinnor i andra utskott?).

➤ **Utveckla familjevänligheten i lagtinget**

Lagtinget bör se över regelverket rörande föräldraledighet, sjukfrånvaro och andra stödsystem. Det behöver även ses över om det finns ett behov av att anpassa lagtingets arbetstider för att passa småbarnsföräldrar. Ytterligare behöver tillgången till skötrum och andra behov av faciliteter som stöder ledamöter som är småbarnsföräldrar ses över.

4.2 Främjande av jämställdhet i lagtings- och kommunalval

➤ **Tillsätt en arbetsgrupp och en parlamentarisk referensgrupp för översyn av valsystemet och partilagstiftningen**

Landskapsregeringen föreslås tillsätta en arbetsgrupp och en parlamentarisk referensgrupp för en översyn av det åländska valsystemet och partilagstiftningen. I dagsläget tillämpas på Åland ett proportionellt valsystem med öppna listor, vilket innebär att kandidaterna väljs in enligt partiernas storlek och personliga röster inom partiet. I Sverige tillämpas ett proportionellt valsystem med slutna listor vilket innebär att kandidaterna väljs enligt en rangordning som partierna har fastställt på förhand (väljarna kan även påverka ordningen genom så kallade personkruss). I Sverige har de flesta partier antagit en princip om att varannan kandidat på deras listor ska vara en kvinna och varannan kandidat en man vilket följaktligen vanligtvis leder till att varannan kandidat som väljs in representerar olika kön.

I Finland tillämpas liksom på Åland ett system med öppna listor och trots detta har utfallet i finländska riksdagsval de senaste åren varit jämställt mellan kvinnor och män. Arbetsgruppen föreslås även få i uppdrag att utreda andra former av valsystem, t.ex. användandet av två röster enligt vilket en röst ska läggas på en kvinna och en röst på en man. Den föreslagna arbetsgruppen bör i detalj utreda fördelar och nackdelar med respektive valsystem. Ytterligare föreslås att arbetsgruppen ska se över hur många kandidater som partierna får nominera i lagtingsval och kommunalval.

Åland saknar i dagsläget egen partilagstiftning. Arbetsgruppen föreslås därför få i uppdrag att se över behörighetsfördelningen inom området och även utreda om det finns behov av kompletterande lagstiftning inom området.

➤ **Inför en jämställdhetsbonus i lagtingsval**

Statsrådet beviljar årligen landskapsregeringen ett understöd för stöttning av politisk verksamhet och informationsverksamhet i landskapet Åland. Det belopp som statsrådet beviljar utgör 1/200 av statsrådets anslag för understödande av politisk verksamhet och informationsverksamhet. De senaste åren har summan som Åland tilldelats uppgått till 178 175 euro (summan har varit densamma i flera år). Understödet från statsrådet betalas till landskapsregeringen i månatliga poster. Det enda kriteriet för stödet är att det ska användas för stödande av politisk verksamhet och informationsverksamhet i landskapet Åland. Understödet får användas för sådana administrativa utgifter och investeringsutgifter som orsakas av politisk verksamhet och informationsverksamhet. Mottagaren får använda understödet

under de räkenskapsperioder som följer efter mottagandet. En utredning över användandet av stödet ska årligen tillställas statsrådets kansli.

Landskapsregeringen fördelar i dagsläget vidare understödet från statsrådet till de politiska organisationerna i månatliga poster på basis av mandaten i lagtinget (178 175/30* (antalet mandat)). Det kan konstateras att landskapsregeringen har relativt fria händer att besluta om hur understödet från statsrådet ska fördelas vidare samt att understödet får reserveras för efterföljande räkenskapsperioder.

Landskapsregeringen fattade i april 2017 (ÅLR 2016/404) beslut om en jämställdhetsbonus som fungerande enligt en modell där 10 % av statsrådets årliga anslag fördelades mellan de partier som hade jämställda kandidatlistor vid senaste lagtingsval (valet 2019: Liberalerna, Socialdemokraterna och Hållbart Initiativ). Grunddelen om 160 357,50 fördelades enligt antalet mandat i lagtinget. Jämställdhetsbonusen fördelades enligt mandat för de partier som uppnått jämställda kandidatlistor. Liberalerna, Socialdemokraterna och Hållbart Initiativ hade tillsammans 11 mandat (efter valet 2019) vilket innebar att bonusen fördelades enligt följande: 17 817,5 euro/11*antalet mandat. Landskapsregeringen fattade i december 2020 ett nytt beslut om att avskaffa jämställdhetsbonusen. Den tidigare jämställdhetsbonusen infördes och avskaffades genom beslut på enskild föredragning av ansvarig minister.

Den parlamentariska kommittén har diskuterat en ny jämställdhetsbonus. Partierna har en viktig roll i att nå målet med jämställd representation. Vilka kandidater som får synlighet och lyfts fram har betydelse. Som utgångspunkt har kommittén ansett att fokus fortsättningsvis ska vara att försöka understödja en jämställd rekrytering av kandidater till partiernas listor, väljarnas val ska inte belönas eller bestraffas. Ytterligare har kommittén ansett att understödet främst behövs inför ett val samt att understödet behöver vara tillräckligt stort för att verkligen vara eftersträvansvärt. För att säkerställa kontinuitet anser kommittén att det behöver lagstiftas om understödet.

Kommittén föreslår att landskapsregeringen tar initiativ till att lagstifta om en jämställdhetsbonus enligt följande:

- 10 % av statsrådets årliga anslag reserveras för att betalas ut i samband med ordinarie lagtingsval. Det innebär att jämställdhetsbonusen skulle bestå av ca. 71 270¹⁴ euro som fördelas till de partier som har jämställda kandidatlistor i lagtingsvalet. Det handlar alltså om en bonus som fördelas en gång inför val.
- Understödet fördelas snarast efter att kandidatlistorna har fastställts vilket innebär att stödet kan användas direkt under valkampanjen. Bonusen skulle inte behöva användas direkt inför valet utan kunde även användas av partierna efter valet.
- Understödet fördelas lika mellan de partier som har jämställda kandidatlistor (minst 40 % ska vara antingen manliga eller kvinnliga kandidater). Det här innebär att även nybildade partier har möjlighet att erhålla stödet inför ett val. Om kandidater ställs upp genom bildandet av valförbund gäller regeln om 40/60 valförbundets alla sammanslagna kandidater.

¹⁴ 5 % skulle innebära 35 635 euro.

I väntan på lagstiftningen föreslår kommittén att landskapsregeringen redan före valet 2023 ska fatta beslut om en ny jämställdhetsbonus som ska betalas ut till de partier som i lagtingsvalet 2023 har jämställda kandidatlistor, dvs. minst 40 % av kandidaterna ska vara av de underrepresenterade könet. Bonusen föreslås utgöra 10 % av de årliga anslaget för politisk verksamhet och informationsverksamhet (d.v.s. betalas ut varje år under mandatperioden). Bonusen ska fördelas enligt följande: 10 % av det årliga anslaget / antalet mandat för de partier som hade jämställda kandidatlistor * antalet mandat för det enskilda partiet.

➤ **Undersök och motverka hot och kränkningar mot politiker**

Hot, hat och kränkningar som riktar sig mot politiker i deras utövning är ett allvarligt hot mot demokratin. I dagsläget saknas kunskap om hur utbrett problemet eventuellt är på Åland. Kommittén föreslår därför att landskapsregeringen ska beställa en undersökning (från t.ex. ÅSUB) som kartlägger hot, hat och kränkningar som riktar sig mot politiker både på landskapsnivå och kommunalnivå. Utredningen kan utgöra en grund för att stärka arbetet för att motverka den här typen av brott och kränkningar.

5 Sammanfattning

Ålands landskapsregering tillsatte den 11 maj 2022 en parlamentarisk kommitté för att starta upp demokratiprojekt med särskild inriktning på ökad jämställdhet i lagtinget. Kommittén skulle inkomma med förslag på åtgärder senast den 31 mars 2023. Kommittén har i sitt uppdrag genomfört flera höranden med sakkunniga.

Kommittén föreslår att lagtinget vidtar följande åtgärder för att främja jämställdheten i lagtingsarbetet:

- Öka kunskapen om jämställdhet i lagtinget
- Fastställ ett handlingsprogram för jämställdhet varje mandatperiod
- Tillsätt en arbetsgrupp med ledamöter som ska arbeta med jämställdhet
- Sträva efter jämn könsfördelning i utskott och bland ordförandeposter
- Utveckla familjevänligheten i lagtinget

Kommittén föreslår att landskapsregeringen vidtar följande åtgärder för att främja jämställdheten i lagtings- och kommunalval:

- Tillsätt en arbetsgrupp och en parlamentarisk referensgrupp för översyn av valsystemet och partilagstiftningen
- Inför en jämställdhetsbonus i lagtingsval
- Undersök och motverka hot och kränkningar mot politiker

Reservationer

Fyra (4) reservationer har fogats till betänkandet:

- Fredrik Häggblom (M) har lämnat in en reservation,
- Stellan Egeland (Ob) och Stephan Toivonen (ÅD) har lämnat in en gemensam reservation,
- Stephan Toivonen (ÅD) har lämnat in en egen reservation,
- Jonny Landström (ÅF) har lämnat in en reservation.

Fredrik Häggbloms reservation:

Moderat Samling motsätter sig den 4-åriga snedvridning av partistödet som blir effekten av att 10% av hela mandatperiodens samlade politiska informationsmedel fördelas. En bonus är per definition någonting som ges en gång för en enskild prestation, i detta fall inlämnandet av en jämställd kandidatlista. Det är därför rimligt att en engångssumma som motsvarar 10% av medlen från mandatperiodens första år fördelas bland de partier som lämnat in jämställda kandidatlistor (60/40). Att jämställdhet nu följer samma definition som jämställdhetslagen (60/40) i stället för 50/50 som varit tidigare är positivt för jämställdhetsarbetet. Moderat Samling vill också markera sin skepsis gentemot det föreslagna systemet med dubbla, könsuppdelade röster i allmänna val.

Stellan Egeland och Stephan Toivonens gemensamma reservation:

Med anledning av att vi inte kan stå bakom följande rekommendationer som kommittén för fram, så reserverar vi oss härmed mot dessa:

Under 4.2 så föreslår man olika sätt att ändra på valsystemet för att på så sätt påverka utfallet av framtida val, bland förslagen anges att man ska se på möjligheten att frångå systemet med öppna listor som man har idag, och ersätta det med slutna listor så som man har i Sverige.

Vidare så föreslås att man ska titta på ett system där väljarna ges två röster där man måste lägga den ena på en man och den andra på en kvinna.

Båda dessa förslag är en inskränkning av demokratin, jämfört med det system som såväl Åland som Finland har idag, och är ingenting som bör utredas vidare.

År 2017 tog HD ställning i frågan huruvida lagtinget kunde sänka den allmänna rösträttsåldern i kommunala val. HD ansåg att frågan om rösträttsåldern är reglerad i grundlagen och därför kan inte lagtinget reglera den frågan på ett avvikande sätt. När det gäller frågan om att reglera val och rösträtt rent allmänt ska man föra ett liknande resonemang. Själva ordet val innebär att en medborgare själv – utan inblandning av den styrande makten – skall ha rätt att välja/bestämma om rösten läggs på en kvinna eller en man. Ett system med dubbla röster, vilket kräver att en röst läggs på en kvinna och en röst på en man skulle innebära en avvikelse från de principer om fria val som framkommer av 14 § grundlagen. Den föreslagna lösningen skulle alltså stå i strid med grundlagen på liknande sätt som bestämmelserna om sänkt rösträtt stod i strid med grundlagen.

Man föreslår även att en "Jämställdhetsbonus" skall återinföras, och denna gång dessutom i lag. Inte en enda av de personer som kommittén har hört har förespråkat ett ekonomiskt incitament för att uppnå ett jämställt

parlament, vilket inte nämns i rapporten. Ytterligare ett bevis för det dysfunktionella bonussystemet är att två partier i lagtinget fick ett helt ojämnt utfall av invalda kandidater, trots att dessa presenterade helt jämställda listor. Trots detta rekommenderar man landskapsregeringen att gå in för den lösningen i brådska ordning inför kommande val.

Nämns bör, att Finland har ett jämställt parlament idag, med öppna listor och utan några åtgärder som har för avsikt att styra utfallet.

Stephan Toivonens reservation:

Med anledning av att jag inte kan stå bakom betänkandet i sin helhet, så jag reserverar mig härmed.

Under 4.2 så föreslår man bland annat att införa en jämställdhetsbonus, som jag inte stöder.

Om det är så att man ändå väljer att införa en bonus, så stöder jag inte heller den utformning som föreslås.

Att dela ut bonusen på basen av antalet invalda ledamöter innebär ingen morot för små partier. Det är enbart en morot för de stora. Därför borde en bonus, om den införs, balanseras så att den även blir en reell morot för mindre partier. Exempelvis kunde 50% av stödbeloppet fördelas jämnt bland de partier som uppfyllt kraven medan 50% fördelas på basen av antalet invalda ledamöter. En kompromiss helt enkelt.

Jonny Landströms reservation:

Reservation mot betänkandet från den parlamentariska kommittén med särskild inriktning på ökad jämställdhet i lagtinget.

Jag undertecknare ställer mig inte bakom följande del av betänkandet under punkt 4.2 där det föreslås ett införande av en så kallad jämställdhetsbonus i lagtingsvalet:

– Bonusen ska fördelas enligt följande: 10 % av det årliga anslaget / antalet mandat för de partier som hade jämställda kandidatlistor *antalet mandat för det enskilda partiet.

Att dela ut bonusen på basen av antalet invalda ledamöter innebär ingen morot för små partier, utan premierar i första de stora, etablerade partierna som av tradition erhåller en större mandattilldelning i lagtinget. Således bidrar förslaget till en politisk cementering av partilandskapet.

För att en bonus, om den införs, ska få önskad effekt för ökad jämställdhet inom den folkvalda representationen i lagtinget bör den åtminstone balanseras så att exempelvis 50 procent av stödbeloppet fördelas jämnt bland de partier som uppfyller kravet på en jämställd kandidatlista och resterande 50 procent fördelas på basen av antalet invalda ledamöter.